

УКРАЇНА НА ПОЧАТКУ ІІІ ТИСЯЧОЛІТТЯ: ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ РИЗИКИ ТА ЗАГРОЗИ

В статті в дискусійній формі досліджується зростаюча роль надлишкової енергії у забезпеченні конкурентоспроможності виробництва, а також з'ясовуються внутрішні та зовнішні ризики та загрози, які ускладнили процес становлення самостійної та незалежної України.

Ключові слова: системна криза, ризики та загрози, космополітизм, глобалізм, природне і штучне, руйнація.

Постановка проблеми. Загрози та ризики в процесі розвитку кожної людини, підприємства, держави, етносу і всього людства є не тільки невід'ємними складовими цього ж розвитку, а його джерелом і водночас мають в собі також потенціал самознищення і конкретної людини, підприємства, країни, етносу, а також і всього людства. При цьому людина намагається водночас примножити та використати всі джерела розвитку і унеможливити всі небезпеки та ризики. Наскільки це реально і, що саме головне, які негативні наслідки реалізації намагань такого спрямування, переважно невідомі. В дослідженні причин їх виникнення, як і по багатьом іншим складним проблемам, нібито мається практично повне коло гіпотетичних рішень. Але це не стосується глобальних проблем, вирішення яких поки що не знає ніхто. А це означає, що всі ці локально-конкретні рішення поточних загроз і ризиків на будь-якому рівні досить умовні і часто під виглядом вирішення тільки заганняють ту чи іншу проблему в глиб, у майбутній час і через це не тільки і не стільки не ефективно використовують природні ресурси та все накопичене багатство, скільки "проїдають" свій майбутній час, а що саме головне, ризикує і відчуває загрозу все людство.

Багато столітня мужня та жертвна боротьба українців проти національного та соціального гноблення проходила в умовах геополітичного контексту, що є одною з причин трагічної та драматичної форми проходження цієї боротьби. Трагічні події 2013-2015 рр. зірвали всякі ілюзії з цього приводу. Але, як би там не було, текст власної історії писали і пишуть самі українці. І ніхто за нас це не зробить і не повинен робити.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема становлення та самовизначення України, а також розвитку країни у постійно конфліктному геополітичному середовищі присвячено багато досліджень не тільки вчених-економістів, а й філософів, істориків і взагалі мислителів, як: В. Черняк, А. Гальчинський, В. Геєць, Л. Федулова, Ю. Кіндзерський, Е. Лібанова, В. Базилевич, В. Ільїн, С. Пролєєв, М. Попович, А. Філіпенко та багато інших. Разом з тим, загострення соціально-економічних проблем і вихід їх на такий рівень, де виникає зовнішнє всебічне в т. ч. військове втручання з елементами громадянської війни в Україні, а також наростання глобальних на світовому рівні проблем вказує на необхідність подальших наукових досліджень.

Метою статті є дослідження зростаючої ролі надлишкової енергії у забезпеченні конкурентоспроможності на всіх рівнях суспільного виробництва, а також з'ясування внутрішніх та зовнішніх ризиків та загроз, які ускладнили процес становлення самостійної та незалежної України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поділ на внутрішні та зовнішні загрози та ризики досить умовний і залежить перед усім від вісі координат. Наприклад, для окремої людини майже все виступає як зовнішнє, тоді як для людства зовнішнім виступає тільки зовнішня природа. Водночас, людина є також продуктом природи і в даному випадку зовнішнє вже не є зовсім зовнішнім.

Загрози і ризики в контексті в переважній більшості сприймаються людьми в негативному полі, а саме: не дивлячись на надмірну, виснажливу роботу та домінування нібито благодійних намірів в світі не стухають військові дії, не зникають злочини,

збільшується голод тощо. Водночас, ще у Стародавній Греції (Платон, Аристотель) було вказано на загрози та ризики, які йдуть від нібито позитивного, а саме: люди, цілі народи деградуєть і вироджуютья при зростанні багатства, а також при досягненні своїх цілей, реалізації своїх намірів. А. Тойнбі в роботі "Дослідження історії" писав: "... легкість та зручність-вороги цивілізації" [1, с. 97]. Але він, як і всі прибічники космополітизму, не вказав на головне, що штучність, так звана друга природа є ворогом людства. А саме цивілізація своєю антиприродною скерованістю породжує штучність, а з неї і глобальні проблеми, вихід з яких ніхто не знає.

В чому полягає цей парадокс? В основі лежить специфічна природа людини і її становлення в плані роздвоєності мотивів, які спонукають до діяльності. З одного боку, діяльність людини, як і тварини, детермінована негативним колом спонукань у вигляді браку їжі, одягу, житла тощо або не задоволенням конвенційних потреб. Домінує на цьому рівні репродуктивна форма діяльності шляхом виробництва вже зроблених аналогів. З іншого боку, людина має надлишок енергії, який проявляється і збільшується через творчу діяльність в мистецтві, науці тощо, у задоволенні трансцендентних потреб. Саме через надлишок енергії на трансцендентному рівні діяльності дозволяє людині відірвати голову від повсякденності і подивитися в небо, відчутти Всесвіт і отримати від нього енергію, внаслідок чого людина стає людиною в тому числі і через розвиток шляхом продукування не видимого, не чуваного, не знаного.

Основними чи головними є виробництво цілей та смислів. Саме на цьому рівні діяльності відбувається одна з самих високих напруг людини з залученням всього її інтегрального потенціалу, наслідком якої є продукування одного з самих високих та вирішальних рівнів енергії. Тому розвитку цього рівня виробництва повинно надаватися пріоритетне значення. Недостатня увага цьому сегменту виробництва, паразитизм у використанні, "проїдання" минулих цілей і смислів призводить до розладу та деградації. З іншого боку, відповідно, і на рівні кожної людини, і на рівні країн та народів самі принципові, жорстокі протистояння, боротьба і навіть війни відбуваються на цьому рівні.

В чистому вигляді людська діяльність практично не виступає. В процесі виробництва продуктивні та репродуктивні сегменти людської праці створюють синергетичний ефект. Саме завдяки соціальному підкоренню продуктивній формі діяльності репродуктивній цей синергетичний ефект дає ентропійні або руйнівні наслідки і для природи, і для людини, які зростають і набувають ознаки катастрофи і саме через виробництво новоутворень.

Зрозуміло, без творчого сегменту людської діяльності і її продукту у вигляді новоутворень розвитку не було б взагалі і людина б постійно залишалася на рівні тварини. Тому саме представники репродуктивної праці є експлуататорами представників продуктивної, творчої праці. З фізики відомо, що більш нагріте тіло передає тепло менш нагрітому. Так і в суспільстві, в процесі взаємовідносин більш розвинута людина дає енергію менш розвинутій. Це є повна протилежність тому, що намагалися обґрунтувати К. Маркс та Ф. Енгельс і втілити в життя їхні фанатичні послідовники. Творчі люди працюють на віки, а ціну отримують умовно кон'юнктурну. Плоди віковичної праці мають свою специфіку. Якщо вартість результату репродуктивної праці через амортизацію фізичну та моральну зменшується, то результати творчій праці мають відмінність і функціонування в часі, і в обміні, і в споживанні. Специфіку у яскравій формі висловив О. Герцен: "Істина не знає подружньої вірності. Її обійми всім".

З іншого боку, в суспільстві відбувається безперервний процес вертикальної мобільності, чому значно сприяють саме "ліві" вподобання людей. На рівні людства також відбувається процес нерівномірного розвитку країн та народів. Причини цього феномену нікому невідомі по параметру підйому, хоча і є багато різних описів, як і описів деградації і еліт, і країн та народів. Відбувається цей процес переважно тому, що не всі представники еліти витримують напругу керівництва суспільством або підприємством, втрачають свою енергетику, виснажуються і в силу неможливості надати суспільству новий динамізм розвитку відповідно з вимогам часу переходять в низ. Впливають на цей процес багато інших

факторів, наприклад, не всі і не завжди поступають чесно та справедливо, що руйнує людину з середини, а також процес старіння тощо.

Надлишкову енергію людини живить динаміка новоутворень і, відповідно, швидкість змін в абсолютному вимірі, що дає можливість завдяки швидкості переходити на нові орбіти в середини країни і на нові рівні у вимірі країн та народів. При переході з одного рівня на інший в гору (вертикальна мобільність), як і при переході з одної орбіти електрону на іншу, вилучається величезна людська енергія. Водночас, на рівні суспільства вона не гаситься тим, що певна частина людей опускається в низ, оскільки загальний темп змін зростає, що вносить свій внесок в антируйнівні (антиентропійні) наслідки людської діяльності. Наприклад, раніше послуги рівня мобільного телефону були доступні тільки високопосадовцям. Горизонтальна мобільність виступає своєрідним храповиком, не даючи можливості опускатися, вироджуватися, що також дає свій посильний внесок у антиентропійну спрямованість людської діяльності.

Що стосується підприємців, то вони, як відомо, виступають посередниками і синтезують у процесі виробництва різні фактори виробництва з їхнім різним рівнем. В цьому аспекті також присутня творчість, величезна енергія та воля. Але ця творчість значно нижчого, в основному комбінаторного рівня, ніж, наприклад, композиторів, науковців тощо. Рівень фундаментальних відкриттів вище за рівень прикладних досліджень. Винагороди за працю говорять про суттєве "порушення обміну" речовин в суспільстві в економічному аспекті також і у розвинутих країнах. Перехід до домінування фінансового сектору тільки погіршує ситуацію. Дійсно, у бізнесовій діяльності вищий за середній рівень невизначеності та ризику, але не порівняно нижчий, ніж у науковій або іншій творчій діяльності. Стосовно рідкості, то і по цьому параметру природний дар, схильність до творчої діяльності притаманна значно меншій кількості людей, ніж до бізнесової. В свій час домінувало сприйняття природи як необмеженої, бездонної комори. Голос противників такого підходу до природи не отримував відповідного резонансного відгуку. В наш час вже навпаки, все частішу світоглядну перемогу отримують прибічники переходу в ідеалі на антиентропійну форму взаємодії з природою. Водночас, не всі ще усвідомили факт того, що творчий потенціал людства також обмежений і його злочинно розтринькувати.

А. де Токвілл ще в XIX ст. писав, що соціальному вибуху попереджає зростання якості життя та випереджальне зростання очікувань. Зовнішня парадоксальність такого висновку полягає в тому, що очікування зростають з темпом змін, а темп їх реалізацій значно відстає у одних і випереджає у інших. Залишки нереалізованості перетворюються в ентропійні, отруйні складові і себе, і оточуючих людей, що і породжує соціальний вибух, оскільки, з іншого боку, накопиченої енергії в цілому для цього достатньо. Водночас, соціальний вибух перемагає лише в тому випадку, якщо отримані елітою блага ведуть до її перенасичення та "порушенню обміну речовин", не здатністю перетворити отримане у подальший поступ.

Тому повинно бути не тільки оптимальне природне статево - вікове співвідношення населення в країні, а й гармонійні соціально — економічні відношення, що дасть можливість одному поколінню передати свою святую потужну ікру як естафетну паличку, а іншому поколінню бути в змозі сприйняти і запалити свій власний факел з потенціалом передати наступним поколінням.

Цікавий аналіз гендерної поведінки людей в умовах соціального надлому, катастроф, поворотів зробив А. Тойнбі: «Яка б форма спеціалізації не культивувалася в даному суспільстві, жінки завжди спеціалізуються менш глибоко, ніж чоловіки ... коли суспільство переживає надлом, катастрофу, поворот, саме жінки демонструють більшу еластичність до нової ситуації, яка виникає»[1, с. 205]. А. Тойнбі не уточнив причини виникнення надлому, катастрофи чи повороту, хоча і вказав на те, що катастрофа у китайському ієрогліфі має два напрямки: перший, до розвитку, а другий, до деградації та зникнення. Як писали в одній центральній газеті радянського періоду, кінорежисери йшли на човні однією з річок і бачать з їхнього погляду дивну ситуацію, коли жінка гребе на човні, а чоловік грається у воді

лозинкою. На здивоване запитання з цього приводу, жінка відповіла, що вони попали в скруту і чоловік думає, як жити далі ... . Безперечно, можна і потрібно дорікнути чоловікові за те, що він вчасно не відчув небезпечні для них ризики, а також не виконав свою функцію вироблення цілей життя, тактики та стратегії їх досягнення в нових умовах аналогічно тому, як не треба дуже хвалити вершника за те, що він проявив і волю, і вміння при приборканні коня, який здивився, оскільки досвідчений вершник цього ніколи не допустить. Але програвши битву, потрібно думати про те, як виграти війну. А єдність поглядів, а саме головне те, що кожен з них самосвідомий своїх можливостей у цей скрутний для них час, не зачепила їх і хворобливе самолюбство, що є надійною основою того, що це сімейне подружжя в змозі вирішити складні проблеми життя.

А. Тойнбі також не сказав, що, по-перше, поворот забезпечується в історичному об'ємі, принаймні, у прямій, безпосередній дії переважно чоловіками, хоча без жіночого спонукаючого контексту нічого б і не було, а по-друге, еластичність буває різною. Інколи її називають колабораціонізмом, зрадою тощо. В цьому аспекті еластичність взагалі виступає переважно деструктивно по відношенні до всього старого, яке не виправдало їхніх надій і сподівань, але самі себе жінки при цьому зраджують менше. По своїх параметрах Вічності, наприклад, що стосується власних дітей, жінки є більш стійкі, безкомпромісні та непоступливі. Жінки у переважній більшості також більш ніж чоловіки своєю природною гнучкістю та консерватизмом зберігали рідну українську мову, народні звичаї та традиції та інші параметри народного ества в умовах національної залежності. Взагалі жінки зіграли головну роль у збереженні свого природного ества України. Це не стосується "інтердевочек". Там у переважній більшості повна протилежність. Чоловіки ж ще повинні виконати свою головну роль в тому, щоб Україна стала Україною по своїй суті.

А. Шопенгауер зробив в цьому плані своє більш позитивне уточнення: "Зовсім не варто нехтувати звичаєм стародавніх германців - у скрутних обставин запрошували на наради також і жінок, оскільки спосіб сприйняття ними речей повністю відрізняється від нашого, особливо тим, що він має властивість підмічати самий короткий шлях до цілі і взагалі все ближче, що ми, дивлячись у далину, більшою частиною упускаємо з виду саме тому, що воно лежить перед носом і до чого нас потрібно повернути задля засвоєння самого ближчого та простого погляду. Тому жінки рішуче тверезіше нас, бачачи у речах тільки те, що у них дійсно знаходиться, тоді як ми, якщо схвильовані наші пристрасті, легко перебільшуємо те, що існує та додаємо уявне" [2, с. 188-189]. Наведені висловлювання відомих науковців свідчать про необхідність подальших гендерних досліджень, оскільки роль жінок у сучасному суспільстві зростає. Водночас, із зростанням соціальної активності жінок зростає кількість пізніх одружень, розлучень та неповних сімей, а також у всіх розвинутих країнах світу відбувається депопуляція корінного населення.

Якщо ж народ в силу інерції більш як трьохсотрічної залежності та 70-ти річного тоталітаризму у комуно-більшовицькій формі обирає собі "хитромудрих" керівників держави, що можуть пробігти між краплинами дощу так, що жодна не попаде в них, то їхню ношу в стократ більшу вимушений нести кожний громадянин країни і весь народ. Такі керівники можливо підходять в умовах залежності, коли треба вистояти, витерпіти, вичекати і, що саме головне, зберегти себе і своє ество. В нових умовах потрібні нові люди. А так, сумна реальність говорить, що для України ці краплини не тільки стали руйнівними, оскільки виробництво валового внутрішнього продукту за 23 роки незалежності так і не досягло рівня 1990 року, а й навіть стали кривавими. Фактична руйнація виробництва, особливо його четвертого, п'ятого та шостого технологічних рівнів, зробила вирішальний внесок у трагічні події 2013-2015рр.

На рівні кожної біологічної істоти існує правило: голова в першу чергу отримує живлення і в останню чергу відключається. Тому, не дивлячись на фактичну війну, заплановане абсолютне і відносне скорочення державних витрат на науку та освіту в бюджеті на 2015 рік вказує, в кращому випадку, на помилковість у виборі пріоритетів. Стосовно публічної аргументації Прем'єр-міністра А. Яценюка на засіданні уряду, що ніхто з

українських вчених не отримав премії Нобеля, то згідно цієї логіки футбольні клуби треба розігнати, оскільки збірна України не зайняла першість в світі і повністю роззброїтись. Про сучасну керівну еліту країни взагалі мова не йде? Такі деструктивні заяви стосовно однієї з вирішальних сфер людської діяльності не сприяють утворенню здорової атмосфери в суспільстві, вибору вірних пріоритетів розвитку.

Видатний етолог, лауреат премії Нобеля К. Лоренц прийшов до висновку: "Розбіжність між тим, що людина готова зробити для суспільства і тим, що суспільство від нього вимагає буде зростати; і відповідальності все важче зберегти міст через цю прірву" [3, с. 24]. Основною причиною розростання та поглиблення цієї прірви, на його переконання, є домінування комерційної організації суспільства: "Скоріш варто серйозно остерігатися, що нинішня комерційна організація суспільства своїм диявольським впливом суперництва між людьми спрямовує відбір у прямо протилежний бік" [3, с. 24]. Просто, щоб людина була готова щось зробити для суспільства, вона повинна мати надлишкову енергію. Зневажливе ставлення до інтелігенції є рудиментом радянської ментальності і не сприяє проведенню прогресивного реформування суспільства, важливішою складовою якого є якраз пріоритет творчої діяльності.

Висновки. Глобальні проблеми входять в проблематику сенсу життя і, відповідно, в кожній миті вони виникають і вимагають свого вирішення. Україна має достатній потенціал для вирішення своїх проблем і через них здійснити свій необхідний внесок у вирішенні глобальних проблем і завдяки цьому зайняти лідируючі позиції в світі.

Список використаних джерел:

1. Тойнбі, Арнольд Дослідження історії. Том I [текст]: / Арнольд Тойнбі. Пер. з англ. В. Шовкуна.-К.: Основи, 1995. - 614с.
2. Шопенгауэр А. О женщинах с.185-196 [текст]: // Афоризмы и Максимумы./ А. Шопенгауэр-Л.: Издательство Ленинградского университета, 1990. с. 312.
3. Лоренц К. Агрессия (так называемое Зло) [текст]: /К. Лоренц // Вопросы философии. - 1992. - №3. - с.5-38.

Yermolenko V.A. Ukraine in the beginning of 3rd century: globalization risks and dangers. In this paper the increasing role of excessive energy in providing manufacturing competitiveness and internal and external reasons which made the independent Ukraine development more problematic are researched in the form of discussion.

Keywords: systemic crisis, risks and dangerous, cosmopolitanism, globalism, natural and artificial, risks and dangers.